

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΜΑΘΗΜΑ: Εφαρμογές Δημοσίου δικαίου

«Η ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ»

ΕΠΩΝΥΜΟ: ΦΙΛΙΑ
ΟΝΟΜΑ: ΣΤΑΜΑΤΙΑ
Α.Μ.: 1340200000607

Αθήνα 2004

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Προλεγόμενα – Ιστορική εξέλιξη της ισότητας των δυο φύλων	σελ.2
2. Περιεχόμενο της αρχής της ισότητας των δυο φύλων	σελ.4
2.1. Η διαφορά της αρχής της ισότητας των δυο φύλων από την γενική αρχή της ισότητας	σελ.6
2.2. Φορείς. Πεδίο ισχύος της αρχής της ισότητας των δυο φύλων. Αποδέκτες της αρχής	σελ.9
3. Εξαιρέσεις και περιορισμοί	σελ.11
4. Νομοθετικές διακρίσεις και νομολογιακή αντιμετώπιση τους	σελ.14
5. Η ισότητα των δυο φύλων κατά τη σταδιοδρομία των δημοσίων υπαλλήλων. (Η νομοθετική κατοχύρωση στην Ελλάδα).	
5.1. Η νομολογία για την ισότητα των δυο φύλων στην απασχόληση	σελ.18
6. Η ισότητα των δυο φύλων στο κοινοτικό Δίκαιο	σελ.21
6.1. Η κοινοτική αρχή της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στην απασχόληση: Οδηγία 76/207	σελ.22
6.1.1. Περιεχόμενο της αρχής και επιτρεπόμενες αποκλίσεις	
6.1.2. Η εφαρμογή της κοινοτικής αρχής στην ελληνική έννομη τάξη	σελ.23
6.2. Παραδείγματα διατηρούμενων διακρίσεων	σελ.25
6.2.1. Πρόσβαση στην απασχόληση	
6.2.2. Συνθήκες Εργασίας	σελ.26
7. Κατοχύρωση της ισότητας των δυο φύλων σε διεθνείς συμβάσεις	σελ.28
8. Συμπέρασμα	σελ.29
9.Περίληψη (στην ελληνική και αγγλική γλώσσα)-Λήμματα	σελ.30
Νομολογία	σελ.31
Βιβλιογραφία	σελ.32

1. Προλεγόμενα . Ιστορική εξέλιξη της ισότητας των δυο φύλων

Η αρχή της ισότητας είναι άρρηκτα συνυφασμένη με την πολιτική και ατομική ελευθερία, στις οποίες θεμελιώνεται η έννοια της δημοκρατίας. Σε όλα τα δημοκρατικά πολιτεύματα, από εκείνα της αρχαιότητας έως τα σύγχρονα, η ισότητα αναγνωρίζεται σαν στοιχείο που θεμελιώνει την δημοκρατία εξίσου με την ελευθερία. Ο Θουκυδίδης στον Επιτάφιο του Περικλέους, ο Δημοσθένης στους Λόγους του και ο Αριστοτέλης στα Πολιτικά του, υπογραμμίζουν την ισότητα των πολιτών απέναντι στους νόμους και την ίση συμμετοχή τους στη διακυβέρνηση του κράτους.

Στον κύκλο των φιλόσοφων του 18^{ου} αιώνας, ο Rousseau ήταν εκείνος που διακήρυξε ότι η ισότητα αποτελεί ένα από τα φυσικά δικαιώματα του ανθρώπου και η διδασκαλία του υπήρξε πηγή έμπνευσης για τους συντάκτες των αμερικανικών Διακηρύξεων και της Γαλλικής του 1789. Το Bill of Rights της Βιργινίας του 1776 διακήρυξε ότι: Όλοι οι άνθρωποι είναι από τη φύση εξίσου ελεύθεροι και ανεξάρτητοι ενώ η Γαλλική Διακήρυξη του 1789 τόνιζε στο άρθρο 1 ότι: «οι άνθρωποι γεννώνται και παραμένουν ελεύθεροι και ίσοι κατά τα δικαιώματα». Από τα πρώτα αυτά κείμενα η αρχή παραλήφθηκε και διακηρύχθηκε σε όλα τα δημοκρατικά Συντάγματα τόσο του Περρασμένου όσο και του Τρέχοντος αιώνας.

Στην Ελλάδα η αρχή της ισότητας έχει διακηρυχθεί σε όλα τα Συντάγματα, από την εποχή του υπέρ Ανεξαρτησίας Αγώνος και την επαναλαμβάνει το ισχύον Σύνταγμα στο άρθρο 4 παρ. 1 που ορίζει ότι: «οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου».

Ωστόσο, η ισότητα των δυο φύλων είναι νέας ακόμη ηλικίας. Κατοχυρώθηκε για πρώτη φορά στον εικοστό αιώνα. Η ισότητα που διακήρυξε η γαλλική επανάσταση δεν αφορούσε τις γυναίκες. Στη χώρα μας το Σύνταγμα του 1927 ήταν εκείνο που διακήρυξε πρώτο την ισότητα των δυο φύλων. Το Σύνταγμα του 1952 όμως δεν περιείχε σχετική διάταξη, αν και γινόταν δεκτό ότι τα ατομικά δικαιώματα απολαμβάνουν και οι γυναίκες. Το συνταγματικό

καθεστώς έγινε σαφές με τη ρητή διάταξη του άρθρου 4 παρ. 2 του συντάγματος του 1975, όπως διατηρήθηκε αναλλοίωτη στο αναθεωρημένο Σύνταγμα του 2001, ότι: «Έλληνες και Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις» και την ειδικότερη διάταξη του άρθρου 22 παρ. 1 του υπό παρ. 2 ότι «όλο οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξία».

2. Περιεχόμενο της αρχής της ισότητας των δυο φύλων

Όπως γενικά η αρχή της ισότητας, έτσι και η ειδική αρχή της ισότητας των δυο φύλων: Α) απαγορεύει τη δημιουργία άνισων καταστάσεων και τη διαφοροποίηση του περιεχομένου των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των πολιτών, τόσο μεταξύ τους όσο και απέναντι στην Πολιτεία, με βάση τη διαφορά φύλου. Το φύλο, δηλαδή, αποκλείεται ως νόμιμο κριτήριο άνισης ρύθμισης ή διαφοροποίησης¹, Β) Επιβάλλει την παροχή ίσων δυνατοτήτων ή ευκαιριών στα άτομα και των δυο φύλων, για την ανάπτυξη της προσωπικότητας τους και την ελεύθερη ατομική κίνηση ή δράση ή τη συμμετοχή στη διεπόμενη από την έννομη τάξη κοινωνική ζωή.

Είναι προφανές ότι, αποδίδοντας την έννοια αυτή στη διάταξη του άρθρου 4 παρ. 2 του Συντάγματος 2001, η νομολογία τη συνδέει με εκείνη του άρθρου 5 παρ. 1 Σ. Τα δικαιώματα που κατοχυρώνει το άρθρο 5 παρ. 1 του ισχύοντος Συντάγματος ανήκουν αδιακρίτως σε άνδρες και γυναίκες. Η «προσωπικότητα» θα πρέπει να νοηθεί με την ευρύτερη έννοια της, δηλαδή ως το «σύνολο των ιδιοτήτων, ικανοτήτων και καταστάσεων, που αφενός μεν προκύπτουν από την υπόσταση του ανθρώπου ως έλλογου και συνειδητού όντος, αφετέρου δε εξατομικεύουν ένα συγκεκριμένο πρόσωπο»². Υποκείμενο του δικαιώματος για ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας είναι, κατά το άρθρο 5 παρ. 1, κάθε άνθρωπος. Έτσι, θεμέλιο και δικαιολογητική βάση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνει η διάταξη αυτή είναι «η αξία του ανθρώπου», της οποίας τον σεβασμό και τη προστασία επιτάσσει το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος. Συνεπώς, η επιταγή του άρθρου 2 παρ. 1 αποτελεί θεμέλιο και δικαιολογητική βάση και του κανόνα του άρθρου 4 παρ. 2.

Στη ευρεία έννοια της προσωπικότητας περιλαμβάνεται και η στενότερη έννοια της, ως ικανότητας δικαίου, της ικανότητας δηλαδή του ανθρώπου να

¹ Βλ. Μάνεση, στο Δ. Και Π. Σελ. 18-19. Δ. Καλλιβωκά. Η αρχή της ισότητας των δυο φύλων στη νομολογία του ΣτΕ, στον Τόμο Τιμητικό του ΣτΕ, 1979,σελ. 453-457

² Βλ. Μάνεσης, Ατομικές Ελευθερίες, σελ. 116

είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων ή ευρύτερα, έννομων σχέσεων. Η γενική ικανότητα δικαίου είναι νομοθετικά αναγνωρισμένη ρητά (άρθρο 34ΑΚ) και συνταγματικά κατοχυρωμένη (άρθρο 2 παρ. 1) απέναντι σε κάθε περιορισμό. Εκείνο που αποκλείει το άρθρο 4 παρ. 2 Σ, είναι η άμεση ή έμμεση διαφοροποίηση των ειδικών ικανοτήτων, των ικανοτήτων δηλαδή του ανθρώπου να είναι υποκείμενο ορισμένων έννομων σχέσεων καθώς και των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων που απορρέουν από τις σχέσεις αυτές.³

Η ειδική αρχή της ισότητας των δυο φύλων αφενός απαγορεύει τις υπέρ του ενός ή του άλλου φύλου αυθαίρετες ευμενείς ή δυσμενείς νομοθετικές ή διοικητικές διακρίσεις και αφετέρου επιβάλλει την νομοθετική επέκταση των υπέρ του ενός μόνο φύλου ευμενών διατάξεων και υπέρ του άλλου. Στην περίπτωση πάντως της νομοθετικής διατάξεως που αντιβαίνει αυτήν την απαγόρευση, ο δικαστής δε δικαιούται να τροποποιήσει τον νόμο, ώστε να προσαρμοστεί στη συνταγματική επιταγή, αλλά πρέπει να αρκестθεί στη διαπίστωση της αντισυνταγματικότητας και του ανίσχυρου της επίμαχης διατάξεως. Σε μια περίπτωση το Συμβούλιο της Επικρατείας είχε να κρίνει μια αίτηση ακυρώσεως της αρνήσεως της διοικήσεως να μεταγράψει από αλλοδαπό σε ημεδαπό πανεπιστήμιο φοιτητή, πατέρα παιδιού κάτω των 12 ετών, με το επιχείρημα παραβάσεως της αρχής της ισότητας των φύλων, γιατί ο νόμος προβλέπει μεν τη μεταγραφή των αντίστοιχων μητέρων, αλλά όχι των πατέρων. Το Συμβούλιο της Επικρατείας δέχθηκε σωστά ότι: «η παράβαση αυτή, η οποία πράγματι υπάρχει, μπορεί να οδηγήσει στη μη εφαρμογή της πιο πάνω διατάξεως, όχι όμως και στην υπαγωγή σ' αυτήν και φοιτητών πατέρων, γιατί κάτι τέτοιο αποτελεί ανεπίτρεπτη επέμβαση δικαστή στα έργα της νομοθετικής εξουσίας.⁴ Αυτό ισχύει κατά μείζονα λόγο στις περιπτώσεις που η δικαστική επέκταση του πεδίου ισχύος μιας νομοθετικής διατάξεως θα σήμαινε επιβάρυνση του κρατικού υπολογισμού, στην οποία κατά το Σύνταγμα μπορεί να προβεί μόνο ο νομοθέτης και ποτέ ο δικαστής.

³ Βλ. Σ. Κουκούλη – Σπηλιωτοπούλου, Ζητήματα σχετικά με τη γονική μέριμνα και συναφείς ρυθμίσεις. Δίκαιο και Πολιτική, τεύχος 4^ο, 1983, σελ. 218-220.

⁴ ΣτΕ 3561/86 με παραπομπές στις αποφάσεις ΣτΕ 2324/79, 1556/80, και 87/81

Το άρθρο 4 παρ. 2 Σ δεν θεμελιώνει πάντως κοινωνικό δικαίωμα έναντι του κράτους προς ορισμένες παροχές, αλλά μόνο το δικαίωμα του ιδιώτη και την υποχρέωση του κράτους να μεταχειρίζεται κατ' αρχήν εξίσου τα δυο φύλα, συμπεριλαμβανομένης της ίσης κατανομής των βάσει άλλων διατάξεων χορηγούμενων παροχών. Κατά τη ρητή συνταγματική διάταξη, η ισότητα των φύλων δεν αφορά μόνο δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών. Το Σύνταγμα επιβάλλει πλήρη κατ' αρχήν νομική εξίσωση ανδρών και γυναικών. Το Συμβούλιο της Επικρατείας θεώρησε π.χ. αντισυνταγματικές τις διατάξεις νόμου με τις οποίες αποκλείονται οι γυναίκες από τις θέσεις αερολιμενικών και ελεγκτών εναέριας κυκλοφορίας⁵ ή θεσπίζεται διαφορετικός χρόνος συνταξιοδότησεως ανδρών και γυναικών υπαλλήλων ΙΚΑ (65ο και 60ο έτος)⁶ ή διαφορετικός χρόνος καταγγελίας από τον εργοδότη (65ο και 60ο έτος).⁷ Εξίσου αντισυνταγματική θεωρεί σωστά και την αδικαιολογήτως προνομιακή μεταχείριση των γυναικών.⁸

2.1. Η διαφορά της αρχής της ισότητας των δυο φύλων από τη γενική αρχή της ισότητας.

Η ισότητα των δυο φύλων καθιερώνεται από τις συνδυασμένες διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 2 και 116 παρ. 1 και 2 Συντ. Με τη πρώτη ματιά θα έλεγε κανείς ότι πρόκειται για περιττή επανάληψη, στο ειδικό αυτό θέμα, της γενικής αρχής του άρθρου 4 παρ. 1 Συντ. οφειλόμενη σε ιστορικούς λόγους, δηλαδή κυρίως στην ύπαρξη, το 1975, πολλών διακρίσεων σε βάρος των γυναικών στο αστικό κυρίως δίκαιο αλλά και σε βάρος των ανδρών στο δίκαιο της κοινωνικής ασφάλισης. Προσεκτικότερη εξέταση του θέματος όμως δείχνει ότι η με τα άρθρα 4 παρ. 2 και 116 παρ. 1 και 2 Συντ. καθιερώνεται μια μορφή ισότητας ποιοτικά διαφορετική από τη γενική αρχή της ισότητας. Η ποιοτική αυτή διαφορά εκδηλώνεται σε δυο κατευθύνσεις: Πρώτον, ως προς τις έννομες συνέπειες τους, αφού το άρθρο 4 παρ. 2 δεν προβλέπει απλώς ισότητα «ενώπιον

⁵ ΣτΕ 3217/77 (Τμ. Γ'), ΤοΣ 1977, 459 (461)

⁶ ΣτΕ 545/63

⁷ ΑΠ 1935/88, ΤοΣ 1989, 461

⁸ ΣτΕ 251/79 Πρακτικό, ΤοΣ 1972, 182

του νόμου» αλλά ισότητα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Θεσπίζεται λοιπόν ρητά συνταγματική επιταγή, απευθυνόμενη και προς τη δικαστική εξουσία (πρβλ. Άρθρο 25 παρ. 1 Συντ.), για εξίσωση των εκατέρωθεν δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Η επιταγή αυτή, ως ειδικότερη, υπερισχύει των οποίων επιφυλάξεων θα μπορούσαν να θεμελιωθούν στις δημοσιονομικές κυρίως διατάξεις του Συντάγματος και σημαίνει ότι η ισότητα των δυο φύλων είναι ισότητα δημιουργική. Δεν υποχρεώνει δηλαδή απλώς τον νομοθέτη σε ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών αλλά δημιουργεί το δικαίωμα, τόσο για τους Έλληνες όσο και για τις Ελληνίδες, να αξιόσουν δικαστικά την επέκταση ευνοϊκών διατάξεων που ισχύουν μόνο για το άλλο φύλο.⁹

Δεύτερον, η ποιοτική διαφορά της ισότητας των φύλων έναντι της γενικής αρχής της ισότητας αφορά και το περιεχόμενο τους. Γινόταν έτσι πάγια δεκτό από τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας με βάση το αρχικό κείμενο του Συντάγματος του 1975, ότι η ισότητα των φύλων έχει διπλή σημασία, αρνητική και θετική. Αρνητικά απαγορεύει τη δημιουργία άνισων καταστάσεων και τη διαφοροποίηση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των πολιτών, τόσο μεταξύ τους όσο και έναντι της πολιτείας με βάση τη διαφορά φύλου. Και θετικά επιβάλλει την παροχή ίσων δυνατοτήτων και στα δυο φύλα για την ανάπτυξη της προσωπικότητας και την ελεύθερη ατομική κίνηση ή δράση ή γενικά τη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή. Παραπέρα, διαφορετική μεταχείριση των φύλων είναι θεμιτή μόνο εφόσον δικαιολογείται από εξαιρετικούς λόγους, αναγόμενους είτε στην ανάγκη μεγαλύτερης προστασίας της γυναίκας και μάλιστα σε θέματα της μητρότητας, του γάμου και της οικογένειας είτε σε καθαρά βιολογικές διαφορές που επιβάλλουν τη λήψη ιδιαίτερων μέτρων ενόψει του αντικειμένου της υπό ρύθμιση σχέσης.

Επομένως η ισότητα των φύλων δεν εξαντλείται σε μια απλή απαγόρευση της αυθαιρεσίας, όπως συμβαίνει κατά βάση με τη γενική αρχή της ισότητας. Αντίθετα θεμελιώνει υποχρέωση του κράτους να λάβει όλα τα ενδεικνυόμενα μέτρα για την άρση των υφιστάμενων (όχι μόνο για νομικούς λόγους αλλά και εξαιτίας καταστάσεων της κοινωνικής ζωής) ανισοτήτων και

⁹ ΣτΕ 2978/1997, ΝοΒ 1999, 133. Αντίθετη ήταν η παλαιότερη νομολογία π.χ. ΣτΕ 1728/1994.

για την επίτευξη πραγματικής ισότητας μεταξύ των δυο φύλων. Τέτοιο μέτρο ήταν π.χ. η υποχρεωτική, κατά το άρθρο 29 ν.2085/1992, συμμετοχή μιας τουλάχιστον γυναίκας σε κάθε υπηρεσιακό συμβούλιο προβλεπόμενο από το νόμο, προκειμένου να καταπολεμηθεί η υπάρχουσα στην πράξη έως τότε υποαντιπροσώπηση των γυναικών στα συμβούλια αυτά. Η παραπάνω ρύθμιση κρίθηκε συνταγματική, με το σκεπτικό ότι εμπεριέχεται στο πνεύμα της αρχής της ισότητας η λήψη θετικών μέτρων, όπου είναι πρόσφορη και αναγκαία, για ορισμένο χρονικό διάστημα, ώσπου να μειωθούν οι υπάρχουσες ανισότητες και να αποκατασταθεί πραγματική ισότητα ανδρών και γυναικών.¹⁰

Το άρθρο 116 παρ. 2 Συντ. στην αρχική του μορφή επέτρεπε πάντως την καθιέρωση αποκλίσεων από τους ορισμούς του άρθρου 4 παρ. 2 Συντ. εφόσον συνέτρεχαν «αποχρώντες» λόγοι. Στην πράξη, η νομολογία, έπειτα από μακρά περίοδο δισταγμών, προσανατολίστηκε σε μια περιοριστική ερμηνεία της εξαιρετικής αυτής διάταξης, δεχόμενη π.χ. ότι οι ποσοτικοί περιορισμοί με τη μορφή ποσοστώσεων (10%) στην είσοδο των γυναικών στην αστυνομία δεν συναρτώνται με την ύπαρξη τέτοιων «αποχρώντων» λόγων, ούτε στηρίζονται σε πρόσφορα κριτήρια που να δικαιολογούν διακρίσεις σε βάρος των γυναικών.¹¹

Ήδη ο αναθεωρητικός νομοθέτης του 2001 πλειοδότησε σε σχέση με την πρόσφατη νομολογία, αντικαθιστώντας την παρ. 2 του άρθρου 116. Οι νέες διατάξεις επιβεβαιώνουν ρητά τόσο τη δυνατότητα λήψης θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας ανδρών και γυναικών (εδά'), όσο και την υποχρέωση του κράτους να μεριμνά για τη άρση των υφιστάμενων στην πράξη ανισοτήτων, ιδίως σε βάρος των γυναικών (εδ. β'). Η πλειοδοσία δεν συνίσταται στην θέσπιση των παραπάνω διατάξεων καθεαυτή, αφού όλα αυτά προέκυπταν ήδη από τη νομολογιακή ερμηνεία του άρθρου 4 παρ. 2 Συντ. αλλά στην ταυτόχρονη κατάργηση της παλιάς διατύπωσης της παρ. 2 του άρθρου 116 Συντ., με αποτέλεσμα να μην προβλέπεται πλέον η δυνατότητα αποκλίσεων από

¹⁰ ΣτΕ 1933/1998, ολ, ΤοΣ 1998, 792

¹¹ ΣτΕ 1917/1998, ολ, ΤοΣ 1998, 794

τους ορισμούς του άρθρου 4 παρ. 2.¹² Έτσι, μετά την αναθεώρηση, η ισότητα των δυο φύλων αποκτά έναν περισσότερο τυπικό-αριθμητικό χαρακτήρα από ό,τι συνέβαινε πριν και αποκλίσεις μπορούν πλέον να δικαιολογηθούν μόνο αν θεωρηθούν ως «θετικά μέτρα» για την καταπολέμηση υφιστάμενων στην πράξη ανισοτήτων. Εξάλλου αν και η υλοποίηση της υποχρέωσης του κράτους να μεριμνά για την άρση των υφιστάμενων ανισοτήτων δεν είναι πρακτικά εύκολο να μετουσιωθεί σε αγωγίμες αξιώσεις σε περίπτωση νομοθετικής αδράνειας, πάντως το νέο εδάφιο β' της παρ. 2 του άρθρου 116 Συντ. θεμελιώνει ένα "κεκτημένο": Εάν ο κοινός νομοθέτης θεσπίσει "θετικά μέτρα" (όπως με το προαναφερθέν άρθρο 29 ν.2085/1992 και πιο πρόσφατα με το άρθρο 6 ν.2839/2000, που προβλέπει ότι σε όλα τα υπηρεσιακά συμβούλια του δημοσίου, των ν.π.δ.δ. και των ο.τ.α. τα διορισμένα από τη διοίκηση μέλη πρέπει να ανήκουν κατά το 1/3 τουλάχιστον στο ένα φύλο, ενώ το ίδιο ισχύει και για τα διοριζόμενα ή υποδεικνυόμενα από το δημόσιο, τα ν.π.δ.δ. ή τους ο.τ.α. μέλη διοικητικών συμβουλίων νομικών προσώπων) δεν μπορεί μεταγενέστερα να επανέλθει και να τα καταργήσει αυθαίρετα (όπως συνέβη με το άρθρο 38 ν.2190/1994, το οποίο είχε καταργήσει το άρθρο 29 ν.2085/1992).¹³

2.2. Φορείς. Πεδίο ισχύος της αρχής της ισότητας των δυο φύλων. Αποδέκτες της αρχής

Φορείς των δικαιωμάτων που απορρέουν από τα άρθρα 4 παρ. 2 και 116 παρ. 1 και 2 Συντ. είναι προφανώς μόνο ημεδαποί, φυσικά πρόσωπα.¹⁴ Όμως το άρθρο 3 ΔΣΑΠΔ υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα κράτη να διασφαλίσουν την ισότητα ανδρών και γυναικών, χωρίς διάκριση εθνικότητας, ως προς τα προβλεπόμενα στο Σύμφωνο δικαιώματα και άρα απαγορεύει, στο πλαίσιο αυτό, τις διακρίσεις με βάση το φύλο και για τους αλλοδαπούς. Με δεδομένη τη θέληση του συντακτικού νομοθέτη για άρση των ανισοτήτων ανδρών και γυναικών, δεν μπορούν να βρουν έρεισμα στο άρθρο 4 παρ. 2 Συντ. δικαιώματα

¹² Πρβλ., Χ. ΤΣΙΛΙΩΤΗ, Η αναθεώρηση του άρθρου 116 παρ. 2 Συντ., ΔτΑ 2001, 496

¹³ Πρβλ., Σ. ΚΟΥΚΟΥΛΗ – ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, Η τροποποίηση του άρθρου 116 παρ. 2 του Συντάγματος, ΔτΑ 2001, 525-6.

¹⁴ Πρβλ. Π.- ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ, Ατομικά Δικαιώματα Β', 1991

των ομοφυλόφιλων, οι οποίοι συνεπώς προστατεύονται μόνο στο πλαίσιο των γενικών διατάξεων των άρθρων 4 παρ. 1 και 5 παρ. 1 Συντ.

Εξάλλου, αντίθετα προς τη γενική αρχή της ισότητας, η αρχή της ισότητας των φύλων ισχύει όχι μόνο έναντι της κρατικής εξουσίας αλλά και έναντι ιδιωτών. Αυτό καθίσταται σαφές από το γεγονός ότι το άρθρο 4 παρ. 2 Συντ. προβλέπει γενικά ισότητα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων Ελλήνων και Ελληνίδων, χωρίς διάκριση μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών δικαιωμάτων, άρα η συνταγματική επιταγή καταλαμβάνει και τα τελευταία. Τούτο όμως δε σημαίνει ότι οποιαδήποτε δικαιοπρακτική προτίμηση ενός από τα δυο φύλα είναι αυτομάτως άκυρη. Εάν η προτίμηση αυτή ανάγεται στα παραγωγικά αίτια της βούλησης του δικαιοπρακτούντος, τότε το κύρος της μπορεί να εξετασθεί μόνο στο πλαίσιο και με τους τρόπους που μπορούν να εξετασθούν και να καταστούν κρίσιμα τα παραπάνω παραγωγικά αίτια, σύμφωνα με τους οικείους κανόνες του αστικού δικαίου. Παραπέρα θα πρέπει να σημειωθεί ότι πολλές φορές η προτίμηση του ενός φύλου δεν εμπεριέχει δυσμενή διάκριση εις βάρος του άλλου, αλλά απλώς συνδέεται με την απαραίτητη εξειδίκευση στο πλαίσιο του καταμερισμού εργασίας. Έτσι π.χ. ένα κομμωτήριο μόνο για γυναίκες ή ένα κατάστημα με ανδρικά μόνο ρούχα δε δημιουργούν κανένα ζήτημα ισότητας των φύλων. Ζήτημα ισότητας των φύλων όμως ανακύπτει όταν μια ιδιωτική τράπεζα προκηρύξει διαγωνισμό για την πρόσληψη χωριστά ανδρών και γυναικών υπαλλήλων, ενώ δεν υπάρχει αντίστοιχος καταμερισμός εργασίας οπότε η διάκριση αυτή είναι ανίσχυρη.

3. Εξαιρέσεις και περιορισμοί

Από τον κανόνα της ισότητας των φύλων προέβλεπε το Σύνταγμα του 1975 μια γενική εξαίρεση: Κατά το άρθρο 116 παρ. 2 «αποκλίσεις εκ των ορισμών της παραγράφου 2 του άρθρου 4 επιτρέπουν μόνον δι' αποχρώντας λόγους εις τας ειδικώς υπό του νόμου οριζόμενας περιπτώσεις». Το ίδιο ίσχυε και για τη διατήρηση ή την κατ' αρχήν απαγορευμένη επαναφορά σε ισχύ διακρίσεων μεταξύ των δυο φύλων, οι οποίες είχαν θεσπισθεί πριν το Σύνταγμα του 1975 και καταργηθεί πριν τις 31.12.1982, έστω και για το υπολειπόμενο έως τότε χρονικό διάστημα. Οι προϋποθέσεις της εξαιρέσεως αυτής ήταν τρεις: α) Πρέπει να συντρέχουν “αποχρώντες λόγοι”. “Αποχρώντες” δεν είναι οποιοδήποτε σοβαροί λόγοι, αλλά μόνο αυτοί που αναφέρονται στις βιολογικές ή ψυχικές ιδιαιτερότητες της γυναίκας ή του άνδρα. Πότε συντρέχουν αποχρώντες λόγοι κρίνει κατ' αρχήν ο νομοθέτης, ο οποίος ελέγχεται για τυχόν αυθαιρεσία από το δικαστή. β) οι εξαιρέσεις πρέπει να προβλέπονται από το νόμο και μάλιστα, εν όψει του άρθρου 72 παρ. 1 από τυπικό νόμο και όχι από κανονιστική πράξη της διοικήσεως . γ) Οι εξαιρέσεις πρέπει να είναι όχι γενικές αλλά εξειδικευμένες («εις τας ειδικώς υπό του νόμου οριζόμενας περιπτώσεις»). Όπου συντρέχουν σωρευτικά και οι τρεις προϋποθέσεις μπορούν να θεσπισθούν δικαιώματα ή υποχρεώσεις μόνο για άνδρες ή μόνο για γυναίκες. Τη γενική εξαίρεση του άρθρου 116 παρ. 2 εξειδικεύει το ίδιο το Σύνταγμα στο άρθρο 21 παρ. 1 και 2 που θέτει «υπό την προστασία του κράτους» την μητρότητα και επιβάλλει υποχρέωση «ειδικής φροντίδας του κράτους» για τις χήρες των εν τω πολέμω πεσόντων.

Η αναθεώρηση του 2001 αντικατέστησε τη διάταξη του άρθρου 116 παρ. 2 του Συντάγματος ως εξής:

«Δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη ιδίως σε βάρος των γυναικών».

Ενώ το αρχικό κείμενο απαιτούσε «αποχρώντας λόγους» για να επιτρέψει αποκλίσεις από την ισότητα των φύλων προς οποιαδήποτε κατεύθυνση, το νέο κείμενο επιτρέπει τη «λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας» αλλά αγνοεί τη απόκλιση από την ισότητα υπέρ των γυναικών π.χ. λόγους μητρότητας! Τέτοιες είναι οι άτοπες συνέπειες μιας μανιώδους αναθεωρήσεως που συχνά επιδιώκει πάση θυσία και χωρίς ανάγκη ή φρόνηση να αναδιοργανώνει φραστικά το Σύνταγμα.

Αντιθέτως, την απόφαση να υπόκεινται στην στρατιωτική υποχρέωση μόνο άνδρες, δεν λαμβάνει το ίδιο το Σύνταγμα. Το άρθρο 4 παρ. 6 περιορίζει απλώς την στρατιωτική υποχρέωση στους «δυνάμενους να φέρουν όπλα» (μια έκφραση που δεν αποκλείει εκ των προτέρων τις γυναίκες) και αναθέτει την τελική απόφαση στο νομοθέτη («κατά τους ορισμούς των νόμων»)¹⁵. Ο νόμος δεν κωλύεται επομένως από το Σύνταγμα να εισαγάγει την στρατιωτική υποχρέωση των γυναικών. Πράγματι, ο νόμος εισήγαγε αφενός τη δυνατότητα εθελούσιας κατατάξεως και αφετέρου την υποχρέωση στρατεύσεως αλλά μόνο σε καιρό πολέμου ή επιστρατεύσεως με ευρύτατες πάντως απαλλαγές (π.χ. όλων των μητέρων).¹⁶ Το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι η διαφορετική διαμόρφωση της στρατιωτικής υποχρεώσεως ανδρών και γυναικών δεν αντίκειται στην ισότητα των φύλων.¹⁷

Το Σύνταγμα προβλέπει ή ανέχεται δυο ειδικές εξαιρέσεις εις βάρος των γυναικών από τη γενική αρχή της ισότητας των φύλων: α) Με την αναγνώριση του ειδικού καθεστώτος του Αγίου Όρους (άρθρο 105)¹⁸ το Σύνταγμα ανέχεται την απαγόρευση της εισόδου σ' αυτό των γυναικών («άβατο») για την οποία μάλιστα νόμος προβλέπει και ποινική κύρωση.¹⁹

β) Κατά το άρθρο 31 του Συντάγματος του 1975 οριζόταν ότι εκλόγιμος ως

¹⁵ Βλ. Ν.1763/1988 «Στρατολογία των Ελλήνων», (Α' 57)

¹⁶ Νόμος 705/1977 «περί στρατεύσεως των Ελληνίδων» (Α' 279)

¹⁷ ΣτΕ 2476/86 το δικαστήριο συνεπέρανε ότι, ενόψει της θεμιτά διαφορετικής διαμορφώσεως της στρατιωτικής υποχρεώσεως ανδρών και γυναικών, δεν αντίκειται στην αρχή της ισότητας των δυο φύλων ότι μόνο για τους άνδρες αποτελεί η εκπλήρωση της στρατιωτικής υποχρεώσεως προϋποθέτει διορισμού (βλ. Άρθρο 19 π. 3 ΥΚ)

¹⁸ Ν. Αντωνόπουλος, Η συνταγματική προστασία του αγιορείτικου καθεστώτος, 1959

¹⁹ Βλ. ν.δ.2623/1953 περί προσθήκης διατάξεως στον ν.δ.της 10.9.1926 περί κυρώσεως του Καταστατικού Χάρτου του Αγίου Όρους.

Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι μόνο ο «εκ πατρός την καταγωγή Έλληνα πολίτης». Δεν ήταν επομένως εκλόγιμος όποιος αντλούσε την ελληνική καταγωγή από την μητέρα του μόνο. Με την αναθεώρηση του 2001 έχει εξαλειφθεί αυτή η εξαίρεση, γιατί αντικαταστάθηκε το άρθρο 31 ως εξής: «Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να εκλεγεί όποιος είναι Έλληνας πολίτης πριν από πέντε τουλάχιστον έτη, έχει από πατέρα ή μητέρα ελληνική καταγωγή, έχει συμπληρώσει το τεσσαρακοστό έτος της ηλικίας του και έχει τη νόμιμη ικανότητα του εκλέγειν».

Κατά το άρθρο 116 παρ. 3 του Συντάγματος προβλέπεται ότι αποκλίσεις από την ισότητα αμοιβής των φύλων (άρθρο 22 παρ. 1 Συντ.) που έχουν κανονιστικό χαρακτήρα με τη μορφή υπουργικών αποφάσεων και διατάξεων συλλογικών συμβάσεων εργασίας ή διαιτητικών αποφάσεων περί ρυθμίσεως αμοιβής της εργασίας και θεσπίστηκαν ή επαναφέρθηκαν σε ισχύ πριν την έναρξη ισχύος του Συντάγματος (11.6.1975) εξακολουθούν να ισχύουν μέχρι την αντικατάστασή τους, αλλά το βραδύτερο μέχρι τις 11.6.1978. Αποκλίσεις που έχουν κανονιστικό χαρακτήρα αλλά με άλλη νομική μορφή δεν ισχύουν μετά την έναρξη ισχύος του Συντάγματος, ανεξάρτητα από το χρόνο που θεσπίστηκαν ή επαναφέρθηκαν σε ισχύ. Επιπλέον, αποκλίσεις που έχουν κανονιστικό χαρακτήρα με οποιαδήποτε νομική μορφή και θεσπίστηκαν ή επαναφέρθηκαν σε ισχύ μετά την έναρξη ισχύος του συντάγματος δεν επιτρέπονται σε καμία περίπτωση. Τέλος, αποκλίσεις που έχουν ατομικό χαρακτήρα δεν επιτρέπονται σε καμία περίπτωση ανεξάρτητα από το χρόνο που θεσπίστηκαν ή επαναφέρθηκαν σε ισχύ.

Εις εκτέλεση της συνταγματικής αρχής της ισότητας των φύλων ψηφίστηκαν οι εξής κυρίως νόμοι: α) Νόμος 1329/1983 «κύρωση ως κώδικα του σχεδίου νόμου, Εφαρμογή της συνταγματικής αρχής της ισότητας ανδρών και γυναικών κλπ» (Α' 25), β) Νόμος 1414/1984 «Εφαρμογή της αρχής της ισότητας των φύλων στις εργασιακές σχέσεις και άλλες διατάξεις (Α' 25). Διάφορες άλλες διατάξεις καταργήθηκαν ή αντικαταστάθηκαν ύστερα από μερικές φορές, από δικαστικές αποφάσεις που τις κήρυσαν αντισυνταγματικές

και ανίσχυρες.²⁰

4. Νομοθετικές διακρίσεις και νομολογιακή αντιμετώπιση τους.

Ένα πολύ σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση της υλοποίησης της επιταγής του άρθρου 4 παρ. 2 Συντ. έγινε με τη μεταρρύθμιση του οικογενειακού δικαίου με το ν.1329/1983. Ωστόσο, αντισυνταγματική είναι η πρόβλεψη του άρθρου 1505 παρ. 3 ΑΚ, όπως αυτό ισχύει μετά τον ν.1329/1983, ότι αν οι γονείς παραλείψουν να δηλώσουν το επώνυμο των τέκνων τους, αυτά λαμβάνουν το επώνυμο του πατέρα τους. Εισάγεται έτσι αδικαιολόγητη διάκριση υπέρ των ανδρών²¹, απότοκη παρωχημένων ανδροκρατικών αντιλήψεων, αντί, ως όφειλε, να εισαχθεί ένα ουδέτερο κριτήριο (π.χ. το συντομότερο από τα δυο επώνυμα). Περαιτέρω, συχνά εμφανίζονται ζητήματα ισότητας των δυο φύλων στη ρύθμιση γενικά των εργασιακών σχέσεων, ιδίως στο δημόσιο τομέα, ενώ και το συνταξιοδοτικό και ασφαλιστικό σύστημα στην Ελλάδα εξακολουθεί να στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στη διαφορετική μεταχείριση ανδρών και γυναικών.²² Ένα καίριο θέμα είναι αν και κάτω από ποίες προϋποθέσεις επιτρέπεται η προκήρυξη θέσεων χωριστά κατά φύλο ή πάντως η πρόβλεψη ότι συγκεκριμένο ποσοστό των υπό πλήρωση θέσεων θα καταληφθεί από άτομα του ενός φύλου. Η απάντηση σε αυτό θα έπρεπε να είναι καταρχήν αρνητική, όπως προβλέπεται άλλωστε, σε ό,τι αφορά τους εργαζόμενους με σχέση εξαρτημένης εργασίας ιδιωτικού δικαίου και όσους ασκούν ελευθέρια επαγγέλματα, από τον ν.1414/1984, με τον οποίο η ελληνική νομοθεσία προσαρμόστηκε στις οδηγίες 75/117 και 76/207 του Συμβουλίου της ΕΟΚ.

Από το συνδυασμό των διατάξεων του άρθρου 4 παρ. 2 Συντ. προς εκείνες της ΔΣΕ υπ' αρ. 100 (κυρώθηκε με τον ν.46/1975) και τον ν.1414/84

²⁰ Βλ. π.χ. ΜπρωτΑθ. 6000/77, ΤοΣ 1978, 390 (διαφορετικές κατά φύλο προϋποθέσεις για τη χορήγηση επιδόματος γάμου).

²¹ Πρβλ. Α. ΜΑΝΕΣΗ, Η συνταγματική καθιέρωση της ισονομίας ανδρών και γυναικών, ΔκΠ4 (1983), 27-28.

²² Βλ. Α. ΤΣΑΜΠΑΣΗ, Η ισότης των φύλων στην κοινωνική ασφάλιση, ΕΔΔ 1996, 328.

προκύπτει, σύμφωνα με πάγια νομολογία του Αρείου Πάγου, ως γενική αρχή ότι απαγορεύεται στις εργασιακές σχέσεις κάθε διάκριση με κριτήριο το φύλο.²³ Όπως δέχεται η παραπάνω νομολογία, αν ο (ιδιώτης) εργοδότης, κατά παράβαση της απαγόρευσης, προκηρύξει χωριστά ορισμένο αριθμό θέσεων για το κάθε φύλο, η διάκριση αυτή είναι ανίσχυρη (άρθρο 174 ΑΚ) χωρίς η ακυρότητα να επιδρά στο κύρος της προκήρυξης ή τη κατάρτιση της εργασιακής σύμβασης (δεν εφαρμόζεται δηλαδή το άρθρο 181 ΑΚ). Οι διαγωνισθέντες θεωρούνται ως επιτυγχόντες κατά τη σειρά της βαθμολογίας τους, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το φύλο και αρνούμενος να τους απασχολήσει εργοδότης περιέρχεται σε υπερημερία με όλες τις εντεύθεν συνέπειες (άρθρο 656 ΑΚ). Αντίστοιχα και η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας²⁴ και των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων²⁵ δέχεται ότι αντίκειται στο άρθρο 4 παρ. 1 και 2 του Συντ. η εισαγωγή στα σώματα ασφαλείας αριθμού γυναικών προκαθορισμένου σε ποσοστό επί του συνόλου και ότι ο πίνακας των διοριζομένων οφείλει να καταρτισθεί με βάση τη βαθμολογική σειρά των υποψηφίων, χωρίς διάκριση φύλου. Περαιτέρω, κρίθηκε ότι παραβιάζουν το άρθρο 4 παρ. 2 Συντ. διατάξεις που προβλέπουν τη λύση της σχέσης εργασίας ή επιτρέπουν στον εργοδότη την καταγγελία της, όταν η εργαζόμενη γυναίκα αποκτά δικαίωμα συνταξιοδότησης λόγω συμπλήρωσης ορίου ηλικίας, το οποίο όμως ορίζεται στο νόμο διαφορετικό από το προβλεπόμενο για τη συνταξιοδότηση των ανδρών συναδέλφων της.²⁶

Ως προς τις αμοιβές το άρθρο 4 παρ. 2 Συντ., σε συνδυασμό και προς το άρθρο 22 παρ. 1 εδβ' Συντ., αν πρόκειται για σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου, απαγορεύει κάθε διάκριση με βάση το φύλο. Ειδικότερα, όπως δέχεται ήδη η νομολογία του Αρείου Πάγου, απαγορεύεται η θέση σε ισχύ νόμου ή συλλογικής σύμβασης εργασίας ή άλλης κανονιστικού περιεχομένου διάταξης που θεσπίζει ανισότητα αμοιβής με βάση το φύλο, ενώ στην ευρύτετη έννοια της αμοιβής περιλαμβάνονται και τα κάθε είδους επιδόματα. Η δυσμενής αυτή

²³ ΑΠ 1360/1992, ΑΠ 198/1995.

²⁴ ΣτΕ 1917/1998, ολ. , ΤοΣ 1998, 794, ΣτΕ 939/1999

²⁵ Διοικ.Εφ.Αθ 1320/1999.

²⁶ ΑΠ 266/1999

διάκριση θεωρείται ως μη υπάρχουσα και όποιος παρέχει την ίδια εργασία με άτομο του αντίθετου φύλου λαμβάνει την υψηλότερη αμοιβή του τελευταίου με βάση τη διάταξη νόμου, σ.σ.ε. κλπ που περιέχει τη διακριτική υπέρ αυτού ρύθμιση.²⁷ Σε ότι αφορά την κοινωνική ασφάλιση, τόσο το Ελεγκτικό Συνέδριο όσο και το Συμβούλιο της Επικρατείας δέχονται ότι αντίκειται στην ισότητα των φύλων η θέσπιση των πρόσθετων προϋποθέσεων για τη συνταξιοδότηση του χήρου συζύγου έναντι απαιτούμενων για συνταξιοδότηση χήρας και εφαρμοστέο είναι το ισχύον για τις χήρες καθεστώ. Αντίστοιχα, και ο διαζευγμένος πατέρας με ανήλικα παιδιά δικαιούται συνταξιοδότησης γήρατος από το ΙΚΑ υπό τις ίδιες προϋποθέσεις με τη διαζευγμένη μητέρα.²⁸

Συνεπάγεται, λοιπόν, ότι η αρχή της ισότητας έχει ιδιαίτερη σημασία στο δίκαιο της κοινωνικής ασφαλίσεως. Και τούτο, γιατί κατά την ερμηνεία των διατάξεων αυτών εφαρμόζονται οι αρχές της επιείκειας προς τον ασφαλισμένο ή το συνταξιούχο αλλά και γιατί το ασφαλιστικό κεφάλαιο των φορέων, από το οποίο καταβάλλονται οι ασφαλιστικές παροχές, σχηματίζεται από εισφορές όλων των ασφαλισμένων. Συνεπώς, η διαφοροποίηση λόγω φύλου κατά τη ρύθμιση των ασφαλιστικών σχέσεων συνεπάγεται κατά ανάγκη δημιουργία αδικαιολόγητων προνομίων σε ένα φύλο και την αντίστοιχη δημιουργία πολλαπλών υποχρεώσεων σε βάρος των ασφαλισμένων του άλλου φύλου.²⁹

Όσον αφορά το επίδομα γάμου, πρέπει να χορηγείται μια φορά για την κάθε οικογένεια χωρίς διάκριση των δυο φύλων. Δηλαδή, δεν καταβάλλεται υποχρεωτικά μόνο στον άνδρα αλλά κατ' επιλογή των συζύγων, στον ένα απ' αυτούς.³⁰

Το άρθρο 4 παρ. 2 του Συντάγματος δεν έχει εφαρμογή στο κεκτημένο δικαίωμα διατροφής της αναίτιας συζύγου, έστω και αν το δικαίωμα αυτό αναπτύσσει ενέργεια και μετά την 31.12.82.³¹ Η εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 1454 και 1455 ΑΚ πρέπει να γίνεται σε εναρμόνιση τους προς την αρχή

²⁷ ΑΠ 658/1992

²⁸ ΣτΕ 1379/1998

²⁹ Πρακτ. Επεξ. ΣτΕ 418/83, ΤοΣ 9, 727.

³⁰ ΣτΕ 634/81.

³¹ Εφ.Αθ. 5129/87.

της ισότητας των φύλων (Συνεπώς, ο αναίτιος σύζυγος – άνδρας ή γυναίκα – έχει δικαίωμα διατροφής σύμφωνα με τα άρθρα 4 παρ. 2 Συντ., 1454 και 1455 ΑΚ για το χρονικό διάστημα από 1.1.83 μόνο εφόσον δεν μπορεί να διαθρέψει τον εαυτό του).³² Η κατά γράμμα εφαρμογή του άρθρου 65 παρ. 1 εδβ' του ν.1329/1983 και ως προς τα ζητήματα που αφορούν τη διατροφή θα ήταν αντίθετη προς το άρθρο 4 παρ. 2 Συντ., γιατί φαίνεται να επιτάσσει την εφαρμογή ασυμβίβαστων προς την ισότητα φύλων διατάξεων. Αντίθετα ο νόμος 1329/83 κάλυψε αυτό το ασυμβίβαστο.

Η κατ' εξαίρεση, προκειμένου περί των εισακτέων στις θεολογικές σχολές, διαφοροποίηση των υποψηφίων κατά φύλο, δικαιολογούμενη από την ανάγκη εκπαίδευσεως κληρικών, οι οποίοι προέρχονται αποκλειστικά από άνδρες, δεν αντιβαίνει στην αρχή της ισότητας των δυο φύλων.³³ Απόκλιση, με βάση τη διάκριση του φύλου των εισακτέων στις παιδαγωγικές ακαδημίες, η οποία καθορίζεται στο διδακτικό προσωπικό ανάλογα με τις ανάγκες των σχολείων της Δημοτ. Εκπαίδευσεως και των συνθηκών στεγάσεως και λειτουργίας κάθε παιδαγωγικής ακαδημίας, είναι νόμιμη και δικαιολογείται από αποχρώντες λόγους, οι οποίοι αναφέρονται στο γενικότερο δημόσιο συμφέρον της προσφορότερης λειτουργίας των δημόσιων υπηρεσιών.³⁴

Το δικαίωμα για καλλιέργεια καπνών αφορά πάντοτε ολόκληρη την οικογένεια και παρέχεται, εφόσον αυτή δεν ζει, κατά κύριο λόγο, από άλλες τυχόν πηγές εισοδημάτων, που προέρχονται από όλα τα μέλη της. Αφαίρεση λοιπόν του δικαιώματος καπνοκαλλιέργειας από την σύζυγο, λόγω του ότι ο σύζυγος είναι υποδιευθυντής της Αγροτικής Τράπεζας, είναι νόμιμη και επομένως, αβάσιμα προβάλλεται η παραβίαση της αρχής της ισότητας των φύλων, εφόσον το ρηθέν δικαίωμα παρέχεται αδιακρίτως στους καλλιεργητές παραγωγούς, υπό τον όρο ότι η οικογένεια αυτών βιώνει, κυρίως, από την καπνοκαλλιέργεια.³⁵

³² ΝοΒ 32, 1377, ΕφΑθ 9201/83.

³³ ΣτΕ 28/78.

³⁴ ΣτΕ 805/80.

³⁵ ΣτΕ 635/80.

5. Η ισότητα των δυο φύλων κατά τη σταδιοδρομία των δημοσίων υπαλλήλων (Η νομοθετική κατοχύρωση στην Ελλάδα).

Το δικαίωμα των γυναικών να διορίζονται και να ασκούν όλα τα δημόσια λειτουργήματα με ίσους όρους με τους άνδρες χωρίς καμία διάκριση αναγνωρίζει στο άρθρο 3 η “Περί των πολιτικών δικαιωμάτων της γυναίκας” Διεθνής Σύμβαση της Νέας Υόρκης της 1.4.1953, η οποία συνομολογήθηκε, σύμφωνα με το προοίμιο της, για να θέσει σε εφαρμογή την στον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών αρχή της ισότητας των φύλων και αφού κυρώθηκε με τον ν. 2620/53 έχει πλήρη και νόμιμη ισχύ στην Ελλάδα.

Τη δυνατότητα διορισμού και ασκήσεως όλων των δημοσίων λειτουργημάτων, εκτός των εκκλησιαστικών, με ίσους όρους θεσπίζει και το άρθρο 1 του ν.3192/55, ο οποίος με σκοπό τη διάλυση κάθε παρεξηγήσεως ή παρερμηνείας, καταργεί ρητώς στο άρθρο 4 παρ. 2 κάθε άλλη γενική ή ειδική διάταξη αντικείμενη σε αυτόν, άρα και την διάταξη του άρθρου 15 του Υπαλληλικού Κώδικα, με την οποία παρέχεται κατά εξαίρεση στην εκτελεστική εξουσία η εξουσιοδότηση για καθορισμό των θέσεων εκείνων από τις οποίες αποκλείονται οι γυναίκες.

5.1. Νομολογία για την ισότητα των δυο φύλων στην απασχόληση

Με σειρά αποφάσεων του το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι είναι ανεπίτρεπτες αποκλίσεις από την αρχή της ισότητας των δυο φύλων ως προς το διορισμό ή την υπηρεσιακή κατάσταση των δημοσίων υπαλλήλων. Έτσι, ακύρωσε ατομικές διοικητικές πράξεις, που είτε στηρίζονταν σε κανονιστική πράξη, η οποία περιείχε διακρίσεις λόγω φύλου είτε εισήγαγαν διακρίσεις λόγω φύλου κατά την εφαρμογή κανονιστικής πράξης, η οποία δεν περιείχε τέτοιες

διακρίσεις.

Με την απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας 3217/1977 ακυρώθηκε πράξη που απέκλειε τις γυναίκες από τις θέσεις ελεγκτών εναέριας κυκλοφορίας της πολιτικής αεροπορίας. Με άλλες αποφάσεις επικυρώθηκαν πράξεις κατάταξης γυναικών δημοσίων υπαλλήλων σε θέσεις δαχτυλογράφων, οι οποίες περιείχαν τη γενική για όλες αιτιολογία, ότι τις θέσεις αυτές κατέχουν, κατά κανόνα και κατά παράδοση, γυναίκες, επειδή η φύση της εργασίας προσιδιάζει στον χαρακτήρα και τις δυνατότητες των γυναικών. Όλες αυτές οι αποφάσεις επικύρωσαν αποφάσεις του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών. Εξάλλου, με αποφάσεις του Εφετείου αυτού³⁶ (που δεν εφεσιβλήθηκαν στο ΣτΕ) ακυρώθηκαν πράξεις τοποθέτησης δασκάλων σε θέσεις κατανεμημένες κατά φύλο. Σύμφωνα με την πάγια αυτή νομολογία, το φύλο δεν αποτελεί νόμιμο κριτήριο ή προσόν για την πλήρωση θέσεων. Η επιλογή πρέπει να γίνεται με κριτήρια αντικειμενικά, που είναι σχετικά με τα τυπικά και ουσιαστικά προσόντα των ατόμων και τα καθήκοντα που πρόκειται να ασκήσουν, δηλαδή με κριτήρια καθαρά αξιοκρατικά. Η διάκριση, συνεπώς, των εργασιών σε «γυναικείες» και «ανδρικές» απορρίπτεται ως αντισυνταγματική.

Ως επιτρεπτή απόκλιση «ενόψει των διαφορών των δυο φύλων» θεώρησε το Συμβούλιο της Επικρατείας (2476/1986) το ότι η στρατιωτική θητεία δεν είναι υποχρεωτική για τις γυναίκες και κατά συνέπεια δεν απαιτείται γι' αυτές ως προϋπόθεση διορισμού η εκπλήρωση της.

Το ΔιοικΕφΠειρ (568/1987) ακύρωσε την άρνηση πρόσληψης γυναίκας Πτυχιούχου Φιλολογίας ως Προσωρινής αναπληρώτριας καθηγήτριας, που έγινε με την αιτιολογία ότι η υποψήφια βρισκόταν σε προχωρημένο στάδιο εγκυμοσύνης.³⁷ Η απόφαση δεν εφεσιβλήθηκε στο ΣτΕ.

Αξίζει, τέλος, να αναφερθεί και μια απόφαση του Εφετείου Αθηνών (2188/1986) με την οποία κρίθηκε ότι, όταν καθορίζεται για τις γυναίκες υποχρεωτικό όριο ηλικίας για τη λήξη της απασχόλησης κατώτερο από ό,τι για

³⁶ ΔιοικΕφΑθ 312-314/1983.

³⁷ Δεδομένου ότι, στις περιπτώσεις αυτές, η σχέση είναι ιδιωτικού δικαίου, είχε εφαρμογή και η ρητή διάταξη του άρθρου 3 παρ. 3 του Ν.1414/1984.

τους άνδρες (60^ο και 65^ο, αντίστοιχα), υπάρχει διάκριση εις βάρος των γυναικών ως προς τους όρους εργασίας, που είναι αντίθετη προς το άρθρο 4 παρ. 2 του Συντάγματος και το άρθρο 6 του Ν.1414/1984 και προσβάλλει και το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα των γυναικών για εργασία (άρθρο 22 παρ. 1 εδ.α΄ του Συντ.). Έτσι, το Εφετείο δέχθηκε σχετική αγωγή γυναίκας, θεώρησε την καταγγελία της σύμβασης της άκυρη και επιδίκασε τις αποδοχές της από την καταγγελία και μετά. Μολονότι και οι δυο προαναφερόμενες αποφάσεις αφορούν σχέσεις ιδιωτικού δικαίου, η λύση που υιοθετήθηκε έχει ενδιαφέρον, δεδομένου ότι, με βάση τις συνταγματικές διατάξεις, στις οποίες στηρίζονται, η ίδια λύση αρμόζει και σε σχέσεις δημοσίου δικαίου.

6. Η ισότητα των δυο φύλων στο κοινοτικό δίκαιο.

Η αρχή της ισότητας των φύλων καθιερώνεται και στο Πρωτογενές Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο και ειδικότερα στο άρθρο 141 (πρώην 119) ΣυνθΕΚ. Η αρχή αυτή δεσμεύει τα κράτη-μέλη όχι μόνο όταν πρόκειται για έννομες σχέσεις που εμπίπτουν στο πεδίο αρμοδιότητας της Κοινότητας, αλλά γενικά, υποχρεώνοντας τα να εξασφαλίζουν ισότητα αμοιβής μεταξύ ανδρών και γυναικών για όμοια ή ισάξια εργασία. Περαιτέρω προβλέπεται η θέσπιση από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο μέτρων για την εξασφάλιση ίσων ευκαιριών και ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης. Μεταξύ των μέτρων που έχουν ήδη ληφθεί πριν από αρκετές δεκαετίες συγκαταλέγεται η πολύ σημαντική οδηγία 76/207/ΕΟΚ της 9.12.1976.

Πλούσια είναι η σχετική νομολογία του ΔΕΚ³⁸, το οποίο δέχθηκε ότι αντίκειται στο (πρώην) άρθρο 119 (ήδη 141) ΣυνθΕΚ η μη κατάργηση από την Ελλάδα ρυθμίσεων που θέτουν για τις εργαζόμενες γυναίκες επιπλέον προϋποθέσεις σε σχέση με τους άνδρες για τη χορήγηση οικογενειακών επιδομάτων λαμβανομένων υπόψη για τον καθορισμό των συντάξιμων αποδοχών.³⁹ Αξιοσημείωτη είναι και η κρίση του δικαστηρίου αυτού ότι αντίκειται στην Οδηγία 76/207 ο γενικός αποκλεισμός των γυναικών από στρατιωτικές θέσεις συνεπαγόμενες τη χρήση όπλων, όχι όμως και ο αποκλεισμός τους από την υπηρεσία σε ειδικές μάχιμες ομάδες των ενόπλων δυνάμεων. Πάντως, τόσο η παρ. 4 του άρθρου 141 ΣυνθΕΚ όσο και η οδηγία 76/207/ΕΟΚ αφήνουν περιθώριο για τη λήψη «θετικών μέτρων» υπέρ του

³⁸ Βλ. αναλυτικά Π. ΣΤΑΓΚΟΥ/Π. ΜΑΚΡΙΔΟΥ/Σ. ΜΑΡΚΟΥ, Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην κοινοτική έννομη τάξη, ΔτΑ 2001, 841επ.

³⁹ ΔΕΚ 28.10.1999, Επιτροπή κατά Ελληνικής Δημοκρατίας.

“λιγότερο εκπροσωπούμενου φύλου”, όπως π.χ. η προαγωγή κατά προτεραιότητα γυναικών υποψηφίων στους τομείς των δημοσίων υπηρεσιών όπου οι γυναίκες είναι λιγότερες από τους άνδρες στο οικείο επίπεδο θέσης, εφόσον οι υποψήφιοι διαφορετικού φύλου έχουν ίσα προσόντα.

Ως προς το λεγόμενο «τρίτο φύλο» ενδιαφέρον παρουσιάζει πρόσφατη απόφαση που δέχθηκε ότι, στο παρόν στάδιο εξέλιξης του κοινοτικού δικαίου, οι σταθερές σχέσεις μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου δεν εξομοιώνονται με τις σχέσεις μεταξύ εγγάμων ή με τις σταθερές εξωγαμικές σχέσεις μεταξύ ατόμων του αντίθετου φύλου.

6. 1. Η κοινοτική αρχή της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στην απασχόληση: Οδηγία 76/207

Την ισότητα των φύλων στην απασχόληση επιτάσσουν και ειδικές και ρητές διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της εθνικής έννομης τάξης των κρατών-μελών της Κοινότητας και υπερिσχύουν απέναντι σε κάθε προγενέστερη ή μεταγενέστερη εθνική διάταξη. Πρόκειται για τις διατάξεις της Οδηγίας 76/207/ΕΟΚ «Περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών όσον αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση, την επαγγελματική κατάρτιση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας», όπως έχουν ερμηνευθεί με τη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ).

6.1.1. Περιεχόμενο της αρχής και επιτρεπόμενες αποκλίσεις

Οι διατάξεις της Οδηγίας 76/207 αποτελούν ειδικότερη εκδήλωση της γενικής αρχής της ίσης μεταχείρισης, θεμελιώδους αρχής του κοινοτικού δικαίου, που εκδηλώνεται σε διάφορους τομείς του, μεταξύ των οποίων και στον τομέα του κοινωνικού δικαίου (απασχόληση-κοινωνική ασφάλιση) όπου, εκτός από τις διακρίσεις λόγω ιθαγένειας, απαγορεύονται και οι διακρίσεις λόγω φύλου. Η Οδηγία 76/207 επιτάσσει την ισότητα μεταχείρισης, ως προς την πρόσβαση στην απασχόληση και την επαγγελματική κατάρτιση, τις προαγωγές,

τις συνθήκες εργασίας και την απόλυση.⁴⁰ Έχει εφαρμογή σε εργαζομένους με σχέση ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου.

Η Οδηγία επιβάλλει στα κράτη-μέλη να καταργήσουν κάθε αντίθετη προς τις διατάξεις της διάκριση. Δεσμεύει όλα τα πολιτειακά όργανα (νομοθετικά, διοικητικά, δικαστήρια) κατά τη θέση και εφαρμογή απρόσωπων ή ατομικών κανόνων δικαίου.

Οι διατάξεις της Οδηγίας θεσπίζουν κανόνες, οι οποίοι μπορούν να παραγάγουν άμεσα έννομα αποτελέσματα στην εθνική έννομη τάξη. Ετσι, σε περίπτωση που το κράτος-μέλος δεν έχει συμμορφωθεί προς την οδηγία μέσα στην τασσόμενη από αυτήν προθεσμία ή τα μέτρα συμμορφώσεως που έχει λάβει είναι ανεπαρκή, αφότου έληξε η προθεσμία συμμόρφωσης, οι διατάξεις αυτές θεμελιώνουν δικαιώματα των ιδιωτών απέναντι στο κράτος ή οποιαδήποτε δημόσια αρχή που ενεργεί ως εργοδότης. Τα εθνικά δικαστήρια έχουν καθήκον να παρέχουν έννομη προστασία για την ικανοποίηση των δικαιωμάτων αυτών, αγνοώντας και *ex officio*, κάθε προγενέστερη ή μεταγενέστερη της λήξης της προθεσμίας εθνική διάταξη που δε συμβιβάζεται με την Οδηγία. Εξάλλου, η Οδηγία απαιτεί από τα κράτη-μέλη να λάβουν τα αναγκαία μέτρα, ώστε να καταστεί δυνατό σε κάθε άτομο, που θεωρεί ότι είναι θύμα απαγορευμένης από αυτήν διάκρισης, να διεκδικεί τα δικαιώματα του δια της δικαστικής οδού.(άρθρο 6). Η διάταξη αυτή αποτελεί ειδικότερη εκδήλωση γενικής αρχής του κοινοτικού δικαίου: της αρχής της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.

Η Οδηγία επιτρέπει αποκλίσεις σε ό,τι αφορά «τις επαγγελματικές δραστηριότητες, και ενδεχομένως την εκπαίδευση που απαιτείται για την πρόσβαση σ' αυτές, εφόσον, λόγω της φύσης τους ή των συνθηκών άσκησης τους, το φύλο αποτελεί παράγοντα αποφασιστικής σημασίας. Το ΔΕΚ επισημαίνει ότι, εφόσον η διάταξη αυτή εισάγει απόκλιση από ατομικό δικαίωμα (το δικαίωμα για ίση μεταχείριση) η ερμηνεία της πρέπει να είναι συσταλτική. Η διάταξη δεν επιβάλλει υποχρέωση, απλώς παρέχει ευχέρεια στα

⁴⁰ Βλ. σχετικά Α. Καλογερόπουλο, Η ίση μεταχείριση των εργαζομένων ανδρών και γυναικών στο κοινοτικό δίκαιο.

κράτη-μέλη να θεσπίσουν αποκλίσεις. Τα εθνικά δικαστήρια έχουν καθήκον να ελέγχουν αν η ευχέρεια αυτή ασκείται μέσα στα όρια που θέτει η Οδηγία. Η διάταξη θεμελιώνει δικαίωμα των ιδιωτών να απαιτήσουν να αγνοηθεί απόκλιση προβλεπόμενη από την εθνική νομοθεσία, που υπερβαίνει τα όρια αυτά.

6.1.2. Η εφαρμογή της κοινοτικής αρχής στην ελληνική έννομη τάξη.

Η Οδηγία 76/207 άρχισε να ισχύει για την Ελλάδα από 1.1.81 (άρθρα 2 Συνθήκης Προσχωρήσεως, 2, 143, 145 Πράξης Προσχωρήσεως). Το ελληνικό κράτος όφειλε να λάβει τα αναγκαία μέτρα εφαρμογής της έως την ημέρα αυτή (1.1.1981). η ετήσια προθεσμία της εξουσιοδοτικής διάταξης του άρθρου 2 του Ν.945/1979, με τον οποίο κυρώθηκε η Συνθήκη Προσχωρήσεως, αφορούσε απλώς το χρονικό όριο, από άποψη εσωτερικού δικαίου, για τη χρήση της εξουσιοδότησης. Δεν επηρέασε τη γένεση των υποχρεώσεων του ελληνικού κράτους απέναντι στην Κοινότητα, ούτε την από 1.1.1981 ισχύ και λειτουργία των Οδηγιών στην ελληνική έννομη τάξη. Αυτό είναι αυτονόητο, αφού το άρθρο 2 του Ν.945/1979, ως κοινή νομοθετική διάταξη, δεν επηρεάζει την ισχύ και το περιεχόμενο των διατάξεων της Πράξης Προσχωρήσεως, οι οποίες, ως Τμήμα της Συνθήκης Προσχωρήσεως, έχουν υπερνομοθετική ισχύ⁴¹, ούτε βεβαία και την ισχύ των Οδηγιών. Η υποχρέωση εφαρμογής της Οδηγίας επιβάλλεται από 1.1.1981 σε όλα τα πολιτειακά όργανα κατά τη θέση και εφαρμογή απρόσωπων ή ατομικών κανόνων δικαίου. Ειδικότερα, τα ελληνικά δικαστήρια, προκειμένου να διαπιστώσουν κατά πόσο μια διάταξη της ελληνικής νομοθεσίας περιέχει διακρίσεις λόγω φύλου στην απασχόληση, οφείλουν οπωσδήποτε να ελέγχουν τη συμφωνία της προς την Οδηγία. Οφείλουν επίσης να ελέγχουν κατά πόσο οι διατάξεις και αρχές, που διέπουν τη διαδικασία, τους επιτρέπουν να παράσχουν την επιβαλλόμενη από το άρθρο 6 της Οδηγίας αποτελεσματική έννομη προστασία. Και στις δυο περιπτώσεις,

⁴¹ Για το χαρακτήρα και την ισχύ των διατάξεων των νόμων, που κυρώνουν διεθνείς συνθήκες βλ. Κουκούλη-Σπηλιωτοπούλου, Οι διεθνείς συμβάσεις εργασίας στην ελληνική έννομη τάξη, Αθήνα, 1985, αριθ. 83-86.

οφείλουν να αγνοούν κάθε εθνική διάταξη, στο μέτρο που θέτει, απευθείας ή έμμεσα, σε δυσμενή θέση άτομα του ενός φύλου ή που περιορίζει την εξουσία του δικαστηρίου να ασκήσει έλεγχο της συμφωνίας της νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας και να προχωρούν σε άμεση εφαρμογή των διατάξεων της Οδηγίας, εκτός αν η εθνική διάταξη επιδέχεται σύμφωνη προς την Οδηγία ερμηνεία.

Οι διατάξεις της Οδηγίας περιέχουν πιο εξειδικευμένους κανόνες από εκείνον του άρθρου 4 παρ. 2 Σ., των οποίων η εφαρμογή διευκολύνεται από τη νομολογία του ΔΕΚ. Εξάλλου, τα δικαστήρια έχουν τη δυνατότητα και, εφόσον πρόκειται για ανώτατα δικαστήρια, την υποχρέωση, να ζητήσουν τη συμπαράσταση του ΔΕΚ με προδικαστικό ερώτημα. Έτσι, παρόλη την αναμφισβήτητη πρόοδο της νομολογίας μας στην ερμηνεία των άρθρων 4 παρ. 2 και 116 παρ. 2 Σ., είναι απαραίτητη η λήψη υπόψη της Οδηγίας, όχι μόνον επειδή η εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου αποτελεί εξουσία και καθήκον του εθνικού δικαστή, αλλά και επειδή οι λεπτομερέστερες και πιο επεξεργασμένες διατάξεις της, με την ενδεχόμενη ad hoc διευκρίνιση τους από το ΔΕΚ, διευκολύνουν την παροχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, που επιτάσσει τόσο το κοινοτικό δίκαιο όσο και το Σύνταγμά μας.

6.2. Παραδείγματα διατηρούμενων διακρίσεων

6.2.1. Πρόσβαση στην απασχόληση

Σύμφωνα με το Δημοσιοϋπαλληλικό Κώδικα (ΥΚ) και το Ν.1735/1987 το γενικό κατώτατο όριο ηλικίας για την πρόσληψη στο δημόσιο τομέα, τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες, είναι το 21^ο έτος. Οι άνδρες όμως δεν μπορούν να είναι υποψήφιοι παρά μόνον μετά την εκπλήρωση της στρατιωτικής τους θητείας ή τη νόμιμη απαλλαγή από αυτήν. Αυτό σημαίνει ότι, στην πρώτη περίπτωση, το γενικό κατώτατο όριο είναι γι' αυτούς, στην πραγματικότητα, ανώτερο του 21^{ου} έτους. Πρόκειται για ανεπίτρεπτη έμμεση διάκριση εις βάρος των ανδρών. Θα ήταν σύμφωνο προς το Σύνταγμα και την Οδηγία 76/207, αν επιτρεπόταν και στους άνδρες να είναι υποψήφιοι και να διορίζονται από το 21^ο έτος και να μην εκτελούν τα καθήκοντα τους κατά τη διάρκεια της

στρατιωτικής θητείας, η οποία και θα λογίζεται χρόνος υπηρεσίας.

Εξάλλου, κατά το άρθρο 19 παρ. 2 ΥΚ, που αποτελεί κωδικοποίηση του άρθρου 2 του Ν.3192/1955, οι γυναίκες μπορούν να διορίζονται σε βοηθητικές υπηρεσίες του στρατού, της αστυνομίας, της χωροφυλακής, του λιμενικού σώματος, του πυροσβεστικού σώματος, της αγροφυλακής, της δασοφυλακής και της τελωνοφυλακής, κατά τους ορισμούς σχετικών διαταγμάτων. Ο Ν.705/1977 εισήγαγε τη στράτευση των γυναικών (εθελοντική κατά την περίοδο της ειρήνης, εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις, υποχρεωτική, με ορισμένες προϋποθέσεις, σε περίοδο πολέμου ή γενικής επιστράτευσης). Οι γυναίκες όμως δεν γίνονται δεκτές στις στρατιωτικές σχολές, ενώ αντίθετα, στις σχολές αξιωματικών νοσοκόμων γίνονται δεκτές μόνο γυναίκες. Πρόκειται για ανεπίτρεπτες διακρίσεις ως προς την πρόσβαση στην επαγγελματική εκπαίδευση.

Οι γυναίκες προσλαμβάνονται στην Ελληνική Αστυνομία και στο Λιμενικό Σώμα σε ποσοστό 10% (Ν.1481/1984) και 8% (Ν.1009/1980) αντίστοιχα, καθώς και στην Τελωνοφυλακή σε ποσοστό 5% (Π.Δ.158/18.5.1983). Για την Αγροφυλακή, τη Δασοφυλακή και το Πυροσβεστικό Σώμα δεν υπάρχουν διατάξεις, που να προβλέπουν ποσοστά γυναικών. Στην πράξη προσλαμβάνονται μόνο άνδρες. Τόσο ο αποκλεισμός των γυναικών όσο και η πρόσληψή τους σε περιορισμένα ποσοστά για τα προαναφερόμενα στρατιωτικά και ημιστρατιωτικά οργανωμένα σώματα, αντίκειται στην Οδηγία 76/207.

6.2.2. Συνθήκες Εργασίας

Ο ΥΚ παρέχει στις γυναίκες (μετά την πάροδο της υποχρεωτικής άδειας μητρότητας) μειωμένο ημερήσιο ωράριο κατά δυο ώρες χωρίς μείωση των αποδοχών, εφόσον έχουν παιδιά κάτω των δυο ετών και κατά μια ώρα, εφόσον έχουν παιδιά 2-4 ετών. Πρόκειται για άμεση διάκριση εις βάρος των ανδρών, αντίθετη προς τα άρθρα 5 της Οδηγίας 76/207 και 4 παρ. 2 του Συντάγματος και όχι για μέτρο προστασίας της μητρότητας επιβαλλόμενο από το άρθρο 21 παρ. 1 Σ. Ο νόμος έπρεπε να παρέχει τη δυνατότητα και στους δυο γονείς να κάνουν

χρήση του μειωμένου ωραρίου, εκ περιτροπής και κατ' επιλογή τους, τουλάχιστον για την περίοδο που υπερβαίνει το ένα έτος μετά τον τοκετό και να αφορά όλο το δημόσιο τομέα. Εν πάσει περιπτώσει, το μειωμένο αυτό ωράριο πρέπει να παρέχεται στους άνδρες, των οποίων η γυναίκα εργάζεται σε τομέα, όπου δεν ισχύει τέτοιο ωράριο. Ο νόμος είναι αντισυνταγματικός και αντίθετος στην Οδηγία 76/207 και τη Διεθνή Σύμβαση Εργασίας 156, στο μέτρο που δεν παρέχει στους πατέρες αυτήν την ευχέρεια.⁴²

Σύμφωνα με τον Ν.1481/1984 και τις προγενέστερες του διατάξεις, που διατηρεί σε ισχύ, στις γυναίκες που υπηρετούν στην Ελληνική Αστυνομία παρέχεται η ίδια εκπαίδευση με τους άνδρες, στην οποία περιλαμβάνεται και η χρήση των όπλων. Οι συνθήκες της υπηρεσίας είναι όμως διαφορετικές για τις γυναίκες. Ασκούν μόνο ορισμένα ειδικά καθήκοντα, που προβλέπει ο νόμος ή ανατίθενται σ' αυτές από τους ανωτέρους τους. Όπως όμως έκρινε το ΔΕΚ, η φύση των αστυνομικών καθηκόντων δε δικαιολογεί αποκλίσεις, ενώ οι συνθήκες άσκησης τους τις δικαιολογούν μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις ανώμαλης εσωτερικής κατάστασης.

Σύμφωνα με το Π.Δ.158/18.5.1983, οι γυναίκες Τελωνοφύλακες ασκούν επίσης ορισμένα καθήκοντα προβλεπόμενα από το Δ/γμα αυτό (παρακολούθηση και έρευνα γυναικών επιβατών, υπηρεσία γραφείου) καθώς και όποια άλλα καθήκοντα δεν είναι αντίθετα προς τις ιδιότητες και ικανότητες των γυναικών. Η προαγωγή τους πέρα από ορισμένο βαθμό επιτρέπεται μόνο σε αναλογία 5% του συνολικού αριθμού των θέσεων γυναικών Τελωνοφυλάκων.

⁴² Βλ. και Κουκούλη-Σπηλιωτοπούλου, ΕΕργΔ, ο.π., 988-989.

7. Κατοχύρωση της ισότητας των δυο φύλων σε διεθνείς συμβάσεις.

Η ισότητα των φύλων διακηρύσσεται και στις διεθνείς συμβάσεις που κατοχυρώνουν τα ατομικά δικαιώματα και οι οποίες ισχύουν στην ελληνική έννομη τάξη με υπερνομοθετική δύναμη, βάσει του άρθρου 28 παρ. 1 του Συντάγματος, το οποίο ορίζει: «οι γενικά παραδεγμένοι κανόνες του διεθνούς δικαίου καθώς και οι διεθνείς συμβάσεις, από την επικύρωσή τους με νόμο και τη θέση τους σε ισχύ, σύμφωνα με τους όρους καθεμίας, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου. Η εφαρμογή των κανόνων του διεθνούς δικαίου και των διεθνών συμβάσεων στους αλλοδαπούς τελεί πάντοτε υπό τον όρο της αμοιβαιότητας».

Κατοχυρώνουν, λοιπόν, την ισότητα των φύλων οι εξής διεθνείς συνθήκες: α) Η Σύμβαση του Ο.Η.Ε. για την εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών (κυρωτικός νόμος 1342/1983), β) Οι διεθνείς συμβάσεις εργασίας 111 και 156 (κυρωτικοί νόμοι 1424/1984 και 1576/1985), αντίστοιχα), γ) Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (κυρωτικός νόμος 1426/1984), δ) Το Σύμφωνο του Ο.Η.Ε. για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα (κυρωτικός νόμος 1532/1985), ε) Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

8. Συμπέρασμα

Το Ελληνικό Σύνταγμα κατοχυρώνει την αρχή της ισότητας των δυο φύλων στο άρθρο 4 παρ. 2. Το άρθρο 110 παρ. 1 Συντ. αναφέρει ανάμεσα στις μη αναθεωρήσιμες διατάξεις την παρ. 1 αλλά όχι την παρ. 2 του άρθρου 4. Στην εποχή μας όμως πρέπει να θεωρηθεί ότι η απαγόρευση αναθεωρήσεως της ισότητας των Ελλήνων δεν μπορεί να εξαιρεί την ισότητα Ελλήνων και Ελληνίδων. Άλλωστε, η ισότητα ανδρών και γυναικών διακηρύσσεται και από το κοινοτικό δίκαιο καθώς και από διεθνείς συνθήκες, που επιβάλλουν την τήρηση και εφαρμογή της και απειλούν με κυρώσεις κάθε παραβάτη της. Ο ρόλος της είναι πρωταρχικός όχι μόνο για κάθε κράτος αλλά και για τη διεθνή κοινότητα. Ρυθμίζει την αρμονική συμβίωση μεταξύ των πολιτών, εξασφαλίζει την τάξη και την ασφάλεια δικαίου. Αρκεί, επομένως, να συνεχισθεί και να ενταθεί η προσπάθεια μείωσης, ακόμα και εξάλειψης, των νομοθετικών και πραγματικών διακρίσεων λόγω φύλου, έτσι ώστε να υλοποιηθεί το όνειρο για μια ουσιαστική και αληθινή δημοκρατία...

9.Περίληψη στην ελληνική γλώσσα

Η αρχή της ισότητας των δύο φύλων κατοχυρώνεται στο άρθρο 4 παρ.2 του Ελληνικού Συντάγματος. Είναι άρρηκτα συνυφασμένη με την πολιτική και ατομική ελευθερία, στις οποίες θεμελιώνεται η έννοια της δημοκρατίας. Επιπλέον, η ισότητα ανδρών και γυναικών διακηρύσσεται και από το κοινοτικό δίκαιο καθώς και από διεθνείς συνθήκες, οι οποίες από την κύρωση τους με νόμο και τη θέση τους σε ισχύ, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου.

Περίληψη στην αγγλική γλώσσα

The privilege of equality between the two sexes is registered in article 4 paragraph 2 of Hellenic Constitution. It's bonded with political and personal Freedom, where the value of democracy is been based. Moreover, the equality of men and women is declared from European Justice Policy and from International Treaties, which after they turn into a law, they become integrated in internal greek law and they overmaster every other opposed term of law.

Λήμματα

Παροχή ίσων δυνατοτήτων ή ευκαιριών (σελ.4)

Αυθαίρετες ευμενείς ή δυσμενείς νομοθετικές ή διοικητικές διακρίσεις (σελ.5)

Αποχρώντες λόγοι επιτρεπόμενων διακρίσεων (σελ.11)

Νομολογία

ΣτΕ 3561/86, σελ.125, Υποθ. Διατροφής, ΣτΕ 2324/79 σελ.86, Υποθ. Καθηγητή Παπαδόπουλου, ΑΠ 1935/88 σελ.299, Υποθ. φοιτήτριας της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών, Διοικ.Εφ.Αθ. 1320/1999, σελ.538 Υποθ. διοικητικών υπαλλήλων Α.Ε.Ι. ,ΜπρωτΑθ6000/77, σελ.53, Υποθ. επιδόματος υπαλλήλων Ο.Τ.Ε., ΑΠ 266/1999, σελ.877, Υποθ. ασφαλιστικών παροχών, Διοικ.ΕφΑθ 312-314/1983, σελ.335, Υποθ. συνταξιούχου χωροφύλακα, ΕφΑθ 9201/83, σελ.267, Υποθ. εισαγωγής γυναίκας στη Σχολή Ευελπίδων, ΣτΕ 545/83, σελ.29, Υποθ. περί των όρων αμοιβής και εργασίας ξενοδοχοϋπαλλήλων Σύρου, ΣτΕ 2476/86, σελ 539, Υποθ. Παράλειψης Προαγωγής (γυναίκας) λοχαγού στο πεζικό.

Βιβλιογραφία

Βελισσάριος Καρακώστας – Ελένη Γεωργοπούλου – Αθανασούλη, Το Σύνταγμα, Ερμηνευτικά σχόλια – Νομολογία (Κωδικοποίηση Διατάξεων Νόμων για το ΣτΕ, π.δ.18/1989), σελ. 185, 191.

Βάσσου Μ. Ρώτη, Νομικά Κείμενα, Δικαιοσύνη και Σύνταγμα, σελ. 587-618

Γεωργόπουλος Α. Κωνσταντίνος , Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, σελ. 599-615

Σβώλου – Βλάχου, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 178-185, 207-218.

Παραράς Ι. Πέτρος, Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του ανθρώπου, σελ. 536-554, Σύνταγμα 1975 – Corpus I (άρθρα 1-50)

Σαρμά Δ. Ιωάννου, η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Επιτροπής, σελ. 437-452. του ιδίου, Η συνταγματική νομολογία του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Η ερμηνεία του ισχύοντος Συντάγματος από το Ανώτατο Δημοσιονομικό Δικαστήριο, σελ. 304-309

Χρυσόγονος Χ. Κώστας, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, σελ. 134-141

Δαγτόγλου Π. Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, τ.Β΄, σελ. 1061-

1072. του ιδίου, ενημέρωση 2002, σελ. 30-31

Μάνεσης, Ατομικές Ελευθερίες, σελ. 116

Καλλιβωκά Δ., Η αρχή της ισότητας των δυο φύλων στη νομολογία του ΣτΕ, στον Τόμο Τιμητικό του ΣτΕ, 1979, σελ. 453-457

Κουκούλη – Σπηλιωτοπούλου Σ., Ζητήματα σχετικά με τη γονική μέριμνα και συναφείς ρυθμίσεις, Δίκαιο και Πολιτική, τεύχος 4^ο, 1983, σελ. 218-220, Η τροποποίηση του άρθρου 116 παρ. 2 του Συντάγματος, ΔτΑ 2001, 525-526, οι διεθνείς συμβάσεις εργασίας στην ελληνική έννομη τάξη.

Αντωνόπουλος Ν., Η συνταγματική προστασία του αγιορείτικου καθεστώτος, 1959.

Τσαμπάση Α., Η ισότης των φυλών στην κοινωνική ασφάλιση.

Στάγκου Π. / Π. Μακρίδου / Σ. Μάρκου, Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην κοινοτική έννομη τάξη.

Καλογερόπουλος Α., Η ίση μεταχείριση των εργαζομένων ανδρών και γυναικών στο κοινοτικό δίκαιο.